

Становище

на проф. дпн Цветанка Ценова

за дисертационния труд на тема:

„Развиване на комуникационни умения у деца с аутизъм с използване на PECS (Pictures Exchange Communication System)” в професионално направление 1. 2. Педагогика (Специална педагогика)

Докторант: Елени Николаос Люта

Дисертационното изследване на Елени Люта е фокусирано върху ролята на добре познат метод за работа с деца с тежки нарушения на развитието, при които сериозно е засегната комуникативната функция. Неговата приложимост е доказала своята ефикасност по практически път, а чрез разработката на Елени Люта намира и своето експериментално доказателство, конкретизирано в терапията на аутизма. В такъв смисъл темата на дисертацията е важна и актуална, особено предвид широкото разпространение на аутизма в наше време и социалната му значимост.

По формални показатели – обем, структура, логическа взаимовръзка между частите на труда, той отговаря на изискванията. Създаден е на базата на висок брой литературни източници, които са правилно подбрани, но тук могат да се направят две забележки: 1. липсват достатъчно източници, издадени в последните години, в които следва да се търси възможно най-актуалната научна информация; 2. много малко на брой са проучените автори, издадени на родния език на докторантката. В тази връзка е моят въпрос: може ли Елени Люта да посочи значими монографични трудове на гръцки автори, посветени на аутизма и специално на ролята на PECS за развитието на комуникацията при аутистите или при други деца с нарушена комуникация? Като цяло теоретичният преглед е правилно построен и съдържателен, макар да не почива на достатъчно съвременна научна литература.

В изпълнение на набеязаната цел Елени Люта е провела класически обучаващ експеримент с две уеднакви на брой групи деца с аутизъм –

експериментална и контролна. Изглежда те са уеднаквени и по възраст, съдено от данните в таблиците на стр. 96-99 на дисертацията, но тук липсват точни данни. От това следва въпросът: каква е средната възраст на участниците в изследването – в експерименталната и в контролната група? Като минус може да се отбележи, че няма информация за медицинския и психичния статус на изследваните деца. Имайки предвид значителната нехомогенност на децата от аутистичния спектър, важно е да се знае с какви особености се отличават участниците в изследването, има ли достатъчно сходства между тях, за да могат да се обединят в група. Това е много необходимо във връзка с достоверността на резултатите, особено на експерименталната група. С оглед проверимостта на резултатите е редно да присъства и друга информация, която изисквам докторантката да даде: къде е проведено изследването, как е извършен подборът на изследваните деца?

Хипотезата, целта и задачите на изследването са правилно формулирани и взаимнообвързани. Резултатите са добре представени в количествен и в качествен аспект, но с една забележка: те са визуализирани само с няколко диаграми, което е недостатъчно предвид големия масив получени данни. Докторантката е отчела впечатляващ ефект от прилагането на PECS, който личи от големите разлики между двете групи в полза на експерименталната, измерени по пет параметъра на комуникацията след приключването на обучаващия експеримент. В тази връзка възниква въпросът: големият напредък на комуникативните умения на децата от експерименталната група само на PECS ли се дължи или и на действието на други фактори; кои биха могли да са те?

Последната част на дисертацията показва, че Елени Люта има още да учи как се оформят финалните компоненти – изводи, приноси, заключение, което ѝ беше подробно разяснено и илюстрирано с примери, както и всичко друго, което на този етап провокира въпроси и забележки. В частите, озаглавени „Заклучения“ и „Принос“ (стр. 58-63 на автореферата) са изложени изводите от изследването в твърде разширена форма, със смислови повторения. Намирам положително това, че в частта „Дискусия“ докторантката обсъжда собствените си резултати в сравнение с резултатите на други автори, но според мен на база собствените си резултати и изводи тя би могла да даде и определени препоръки към практиката, още повече, че самата тя е практик, активно работещ с деца-аутисти.

Най-същественото в изследването е това, че ролята на PECS за развитието на комуникацията на децата-аутисти е потвърдена експериментално. При това докторантката е успяла да проведе изследването върху голяма група деца от аутистичния спектър, което принципно е много трудно. Успешно са овладени всички пет параметъра на комуникацията: инициатива за общуване с възрастен (initiative to communicate with adult), инициатива за общуване с друго дете (initiative to communicate with another child), насочване на вниманието върху отделни символи (to focus attention on selected symbols), очен контакт (eye contact), спонтанна реч (spontaneous speech). Но много важно е да се установи и още нещо: кои параметри на комуникацията се овладяват по-успешно от други. За да се осъществи това, докторантката е трябвало да направи още сравнения между двете изследвани групи. Тъй като тази възможност е пропусната въпреки дадените указания, очаквам тя да отговори само на въпроса: по кой параметър разликите между експерименталната и контролната група са най-големи и по кой – най-малки, и какви изводи за практиката следват от това?

Авторефератът адекватно отразява съдържанието на дисертацията. Налице е публикационна активност от страна на Елени Люта, която може да се определи като задоволителна, като ѝ се препоръча в бъдеще по-активно да популяризира резултатите от проведеното от нея изследване.

Дисертационният труд на Елени Люта има редица положителни качества, които бяха изтъкнати. Ето защо смятам, че на докторантката може да се присъди ОНС „доктор“.

10. 06. 2018 г.

.....
/проф. дпн Ц. Ценова/